NATI
IESU CHRISTI
SOLLEMNIA
PIE CELEBRANDA
INDICIT
ACADEMIA IENENSIS.

Ineſt iſagoge hiſtorico-critica in utramque Pauli ad Theſſalonicenſes epiſtolam
auctore
HENRICO AUGUSTO SCHOTT,
THEOL. D. ET PROF. ORDIN.

IENAE,
PROSTAT IN LIBRARIA BRANIANA.
MDCCCXXX.

BS312
S38

DEI GRATIA

CAROLUS FRIDERICUS

MAGNUS DUX SAXONIAE,

VIMARIENSIUM ET ISENACENSIUM PRINCEPS, LANDGRAVIUS THURINGIAE, MARCHIO MISNIAE, PRINCIPALI DIGNITATE COMES HENNEBERGAE, DYNASTES BLANKENHAINII, NEOSTADII ET TAUTENBURGI REL.

RECTOR ACADEMIAE MAGNIFICENTISSIMUS,

S. D.

CIVIBUS,

EOSQUE GRAVITER COHORTATUR,

UT

QUANTAM SALUTEM SERVATORIS DIVINI ADVENTUS IIS OMNIBUS PARAVERIT, QUI VOCI COELESTI OBSEQUI VOLUERINT, HIS DIEBUS FESTIS SERIO PERPENDANT.

THE UNIVERSITY OF CHICAGO
LIBRARIES
CHICAGO, ILL.

§. 1.

Eandem Macedoniae urbem, quae olim *Thermae* audibat, ſeriores Graeci ϑεσσαλονικην appellaverunt, ſive Philippus, rex Macedonum, teſtante *Stephano* Byzant. (de urbibus et populis p. 394. ed. Lugd. Batav. 1694.), in memoriam victoriae de Theſſalis reportatae, nomen urbis, auctore Philippo amplificatae, antiquum mutaverit, ſive Caſſander, qui ſeriori tempore Macedonia potitus fuerat, in honorem coniugis Theſſalonices, Philippi filiae, Alexandri Magni ſororis, urbem Thermae hoc nomine inſigniverit, perhibente *Strabone* l. 7. excerpt. 10. ed. Lipſ. 1819. Vol. II. p. 131. Pertinuit ea ad regionem ſecundam Macedoniae, fere a. 164. ante Chriſtum N. in formam provinciae Romanae redactae, ſenatusque Romani decreto in quatuor partes diviſae. De ſitu urbis cfr. *Herodot.* l. 7. c. 121. *Livius* hiſt. Rom. l. 44. c. 10. c. 28. ex. l. 45. c. 29. eiusque nomine antiquo praeter Strabonem et Herodotum locis laudd. *Thucydides* de bello Peloponneſ. l. 1. c. 61. Apud noſtrates audit *Salonichi*, Turcarum inperio ſubiecta. Quum ſinui Thermaeo proxime adiaceret, mature effloruit navigatione, mercatura, divitiis, multitudine incolarum (vd. *Strabo* l. 7.), qui maximam quidem partem gentiles fuere, mixti Iudaeis, mercaturae commercio, ut domicilium in hac urbe figerent, invitatis. Ex commentariis Lucae (*Actt. App.* 17, 1. 4. 17.) patet, Iudaeos ſynagogam habuiſſe Theſſalonicae, quum in ceteris Macedoniae urbibus προσευχαις tantum uterentur, i. e. aedificiis minoribus *extra* urbes ſitis, ubi convenirent preces facturi, multosque civium, qui olim Ethnici fuiſſent, ad ſacra transiiſſe Iudaica, praeſertim foeminas nobiliores. Hanc ſynagogam Paulus Apoſtolus, qui ſecundo itinere apoſtolico (intra annum poſt C. N. 48. et 55.) ad gentes ſuſcepto (*Actt.* 15, 36 — 18, 22.) Theſſalonicen venerat cum Sila (Sylvano) et Timotheo, [1]) pro more ſuo adiit, ut popularibus ſuis

1) Non Silam tantum, ſed etiam Timotheum cum Paulo Theſſalonicen veniſſe, ex *Actis App.* 15, 40. 16, 1, 3. 19 40. coll. 17, 1. 14. recte colligimus. Add. ep. ad

doctrinam de Ieſu Meſſia commendaret. Ac primum quidem Iudaeis haud ita multis, Proſelytis graecis longe pluribus (quippe qui opinionibus praeconceptis Iudaeorum minime inpedirentur, quo minus doctrinam de Chriſto cruci adfixo probarent) evangelii veritas perſuaſa eſt. In quibus haud paucae fuerunt foeminae nobiliores. *Acta App.* 17, 1 — 4. Deinde, quum plerique Iudaeorum (ἀπειθοῦντων *Actt.* 17, 5.) ſermones Pauli et Silae repudiaſſent, Ethnicis potiſſimum operam inpenderunt ad Chriſtum convertendis. Qui quam paratos promtosque ſe geſſerint ad veritatem divinam agnoſcendam, et ipſe Paulus I. ad *Theſſall.* 1, 9. laetabundus expoſuit, et Lucas breviter teſtatus eſt *Actt.* 17, 4. probata quidem lectione in paucis, ſed antiquiſſimis codd. et verſione vulg. expreſſa: τῶν τε σεβομένων καὶ ἑλλήνων πολὺ πλῆθος. Scriptura quippe vulgata, voculam καὶ omittens, magnam tantum *proſelytorum ex gentilibus* multitudinem ad ſacra Chriſtiana tranſiiſſe perhibet. Attamen, quum phraſis illa σεβόμενοι ἕλληνες alibi nunquam obveniat, immo proſelyti eodem Cap. XVII. v. 17. ſimpliciter appellentur σεβομενοι, praeferre malim cum *Burgerhoudtio* (in comment. nota 1. laud. p. 93. ſq.) lectionem καὶ ἑλλήνων, ut proſelyti, σεβομένοι, pariter atque pagani (qui hucusque religione pagani fuiſſent, ἕλληνες) permulti Paulo et Silae aures praebuiſſe dicantur. Nec probabile eſt, Lucam, ubi de proſelytis ad profeſſionem evangelii tranſeuntibus exponeret, de ipſis gentilibus nihil addidiſſe. Quamdiu Paulus Theſſalonicae verſatus fuerit, non accuratius definiit commentarius Lucae. Per tres quidem dies ſacros, ἐπὶ σάββατα τρία, in ſynagoga *cum Iudaeis* diſſeruiſſe narratur, *Actt.* 17, 2. Plures certe quam duas tresve hebdomades Apoſtolum in hac

Philipp. 2, 19 — 22. quae verba docent, Timotheum Paulo Philippis degenti (*Actt.* 16, 12. ff.) adfuiſſe. *Aſſidue* Apoſtolum in hoc itinere Macedonico comitatus eſt. Quum vero Silas, qui diutius iam fuiſſet laborum Apoſtoli ſocius (Timotheum quippe nuperrime demum Paulus adſumſerat comitem *Actt.* 16, 1 — 3.) haud dubie illo tempore *partes primarias* geſſerit in adiuvando Paulo, Iudaeis Theſſalonicenſibus evangelium nuntiante; mirum videri non poteſt, quod Lucas *Actt.* 17, 4. *unius* Silae mentionem fecerit. Neque ea, quae I. ad *Theſſall.* 3, 2. legitur Timothei commendatio, ullo modo ponit, hunc virum, quo tempore Paulus hanc epiſtolam exararet, Theſſalonicenſibus fuiſſe incognitum. Vd. quae contra *Koppium* recte monuit Io. *Burgerhoudt:* ſpecimen academ. de coetus Chriſtianorum Theſſalonicenſis ortu fatisque, et prioris Pauli iis ſcriptae epiſtolae conſilio atque argumento, Lugd. Batav. 1825. 8. p. 13. ff.

urbe tranſegiſſe putaverim. Etenim, praeeunte loco I. *Theſſall.* 2, 2. repudiatus a popularibus, operam dedit Ethnicis potiſſimum inſtituendis, inter multas quidem aerumnas, Iudaeis ipſum infeſtantibus. Itemque, quod aliis locis, ubi diutius commoratus eſt, facere ſolebat (v. c. Corinthi et Epheſi, *Actt.* 18, 3. 11. 19, 10.), victum ſibi ſuisque inter Theſſalonicenſes ſuo quaeſivit manuum labore, exercenda arte tentoria fabricandi, I. *Theſſall.* 2, 9. II. *Theſſ.* 3, 7. 8. Accedit, quod in ep. ad *Philipp.* 4, 16. teſtatus eſt, Philippenſes ipſum Theſſalonicae commorantem *ſemel iterumque* (ἅπαξ καὶ δὶς) pecunia transmittenda ſublevaſſe. (Qui forte coniecerint, Paulum h. l. de alio tempore cogitaſſe, quo iterum Theſſalonicen adiiſſet, eiusmodi commorationis Pauli inter Theſſalonn. ſerioris indicia certa monſtrare nequeunt, vel in Actis App. vel in epiſtolis Paulinis obvia.) 2) Quo laetius evangelii profeſſio inter Ethnicos Theſſalonn. effloruit, eo acrius Iudaeorum odium in Paulum concitatum eſt. Itaque, adiunctis ſibi hominibus ex infima plebe, circumforaneis, turba collecta, tumultuantes adgreſſi ſunt domum Iaſonis (Iudaei ad Chriſtum converſi), qui Paulum cum ſociis hoſpitio exceperat, ut illos ad iudicium raperent. Quos quum non inveniſſent, Iaſonem ipſum et alios quosdam Chriſto addictos, in eius aedibus commorantes, ad magiſtratus urbanos protraxerunt, accuſantes Iaſonem, quod homines, inperatorem profitentes Ieſum, Caeſari adverſantes, hoſpitio excepiſſet. Magiſtratus quidem, re cognita, Iaſonem ceterosque dimiſerunt, accepta ſatisdatione. Chriſtiani vero conſultiſſimum exiſtimarunt, ut Paulum, Silam, Timotheum absque mora noctu deducerent in aliam Macedoniae urbem, Beroeam, exiguo locorum intervallo Theſſalonica diſtantem. *Actt.* 17, 5—10. Nec deſiit, abſente Paulo, ira fervere Iudaeorum. Immo, qui Theſſalonicae Apoſtolo fruſtra vim inferre moliti fuerant, ubi cognoverant, multos et Iudaeorum *et Gentilium* Beroeenſium doctrinam de Chriſto, Paulo et Sila praeeuntibus, amplexos eſſe, huc profecti ſunt, populumque contra doctores evangelii commoverunt.

---

2) Quae Lucas *Actt.* 17, 5. perhibet, non demonſtrant, *elapſis* tribus σαββατοις (v. 2.) *confeſtim* exſtitiſſe illam, quae v. 5. ſeqq. narratur, Iudaeorum ſeditionem, Paulum discedere cogentem. Immo, poſtquam Apoſtolus, doctrina de Ieſu Chriſto *Iudaeis* et proſelytis per tria ſabbata in conventu ſacro expoſita, feliciori ſucceſſu aliquamdiu *gentilibus* (vd. quae ſupra de lect. καὶ ἑλλήνων diximus) eandem doctrinam commendaverat, Iudaei, Paulo cum gentilibus familiariter verſanti graviter ſuccenſentes (quod in textu vulg. *Actt.* l. l. voc. ζηλώσαντες exprimitur) de tumultu cogitare coeperunt.

Quo facto Chriſtiani Paulum ſalvum incolumemque *Athenas* deduxerunt, itinere maritimo. In qua urbe Paulus aliquamdiu commoratus eſt, remiſſis quidem Beroeam illis, quorum comitatu in itinere uſus fuerat, mandaturis nomine Apoſtoli Timotheo ac Silae, qui Beroeae remanſiſſent, ut et ipſi quam celerrime Athenas venirent. *Actt.* 17, 11 — 15. Qui ſocii magnopere deſiderati, utrum (quod plerique ſtatuunt) Athenas venerint, quo tempore Paulus ibi verſaretur, an poſthac demum Apoſtolum Corinthi commorantem adierint, diverſimode disputatur. Etenim, quae Paulus I. Theſſ. 3, 2. de Timotheo, Theſſalonicen legato perhibet, nonulli ſic interpretantur, ut Timotheus Beroeae relictus, dum Paulus, periculis in Macedonia inſtantibus ereptus, Athenis vitam degeret, Theſſalonicen rediiſſe, ibique, donec Corinthum proficiſceretur, Chriſtianis docendis et confirmandis operam navaſſe dicatur, obſecutus mandato apoſtolico, ſive hoc Paulus coram, Beroea discedens, ſive per illos itineris comites, Beroeam reverſos, Timotheo iniunxiſſe putetur. Cfr. Hug *Einleitung in die Schriften des N. T.* Vol. II. ed. II. p. 306. B. Hemsen: *der Apoſtel Paulus u. ſ. w. Vier Bücher, nach des Vf. Tode herausgeg. von* F. Lücke, *Göttingen*, 1830. p. 138. coll. p. 151. Attamen ſententiae plerisque probatae plurimum favet narratio Lucae *Actt.* 17, 15. 16. perhibentis, Apoſtolum, quum Athenas veniſſet, per comites illos Beroeam redeuntes exhortatum fuiſſe Timotheum ac Silam, ut ὡς τάχιστα Athenas proficiſcerentur, eorumque adventum, quum adhuc Athenis eſſet, *exſpectaſſe.* [Utrumque Athenas veniſſe non perhibuit quidem narratio Lucae Actt. c. 17. Attamen conſtat, hunc ſcriptorem, ſubinde breviorem, minime integram omnibusque numeris abſolutam omnium Pauli eiusque ſociorum fatorum factorumque hiſtoriam expoſuiſſe.] Audiamus item ipſius Pauli verba I. *Theſſall.* 3, 1. 2. adfirmantis, ſe maluiſſe *Athenis ſolum remanere* (καταλειφθῆναι), quam diutius ferre inſcitiam rerum, quae inter Theſſalonicenſes agerentur, *ideoque Timotheum ad eos miſiſſe*, animos eorum confirmaturum. Ipſa, opinor, verborum ſeries, uſusque vb. καταλειφθῆναι utique docet, quo iure Timotheus, etſi Beroea Athenas ad Paulum mox profectus fuiſſet, ut deſiderio Apoſtoli ſatisfaceret, eiusdem tamen, de conditione Theſſalonicenſium magnopere ſolliciti, mandato inſtructus, Athenis digreſſus, Theſſalonicen rediiſſe dicatur. Nec aliam ſententiam mihi perſuaſerunt, quae nuperrime V. Car. Schrader oppoſuit: *der Apoſtel Paulus, erſter Theil, Leipzig,* 1830. p. 68. ſq. Negat a) *Actorum* 17, 15. 16. de mandato ſermonem eſſe, quod Timotheum Silamque *Athenas* potiſſimum venire iuſſerit. Etſi om-

nino verba v. 15. ἵνα ὡς τάχιστα ἔλθωσι πρὸς αὐτὸν per ſe ſpectata utrumque Pauli ſocium univerſe tantum *celeriter ipſum ſubſequi* iubeant, *loco* non indicato, ex iis tamen, quae v. 16. adduntur, neque niſi de Paulo *Athenis* illos invitatos exſpectante intelligi poſſunt, luculenter patet, Apoſtolum comitibus ſuis Beroeam redituris *hac mente*, quod v. 15. commemoratur, mandatum dediſſe ad Silam et Timotheum perferendum, ut uterque ſine mora *Athenas* veniret. b) Parum probabile dicit, paucis illis hebdomadibus, ab eo inde tempore, quo comites Pauli Beroeenſes in urbem ſuam redirent (*Actt.* 17, 15.), usque dum Paulus Corinthi a Iudaeis ad Ethnicos ſeſe converteret (*Actt.* 18, 4. 5. 6.), elapſis, fieri potuiſſe, ut Silvanus quidem ac Timotheus Beroea Athenas proficiſcerentur, Timotheus vero iterum Theſſalonicen rediret, peractisque Pauli mandatis ad Apoſtolum ſeſe conferret, interea Corinthum profectum. At neque conſtat, *quamdiu* Timotheus, quum deſiderio Apoſtoli ſatisfeciſſet, Athenis commoratus fuerit, neque Lucas, quot hebdomades Paulus inter Athenienſes transegerit, accuratius definiit (*Actt.* 18, 1.) c) Sententiam plerisque probatam hac utraque difficultate premi docet, quod omnino intelligi nequeat, *α*) quomodo Paulus I. *Theſſall.* 3, 1. 2. adfirmare potuerit, ſe *ſolum* Athenis remanſiſſe (quum, etſi Timotheum Theſſalonicen miſiſſet, etiamnum tamen Silam haberet comitem), *β*) quare Lucas *Actt.* 18, 5. narraverit, una cum Timotheo Silvanum ex Macedonia Corinthum veniſſe ad Apoſtolum, quum ſolus Timotheus (I. *Theſſall.* 3, 2.), nec uterque, Athenis legatus fuiſſet ad Theſſalonicenſes? Quae quidem repugnantiae ſpecies evaneſcit, ſi modo coniecturam admiſeris facilem, ex ipſo Lucae teſtimonio *Actt.* 18, 5. oriundam, Apoſtolum, Athenis degentem, utique eodem tempore, quo Timotheum Theſſalonicen mitteret, etiam Silae mandaſſe, ut in aliam Macedoniae urbem (forſan Philippos, aut Beroeam), eodem conſilio, ſeſe conferret. Cfr. Burgerhoudt ſpecimen nota 1. laud. p. 117. Nec obſtat, quod Paulus I. *Theſſall.* 3, 2. huius *Silae* legationis mentionem nullam iniecit, ſiquidem l. l. minime hiſtoriam rerum omnium Athenis geſtarum exponere inſtituerat, ſed ea tantum commemorare, quae *Theſſalonicenſium* cauſa feciſſet. Poſtquam Paulus, utroque muneris ſocio ad coetus Chriſtianos, quibus conſolandis et confirmandis tum temporis maxime conſulere voluit, legato, aliquamdiu ſolus Athenis commoratus fuerat, evangelio Athenienſibus nuntiando occupatus, *Corinthum* abiit. *Actt.* 18, 1. In eandem urbem paulo poſt Timotheus et Silas ſeſe contulerunt (*Actt.* 18, 5.), Apoſtolo iterum nuntiantes, quae hucusque inter Theſſalonicenſes accidiſſent.

Commendabant quippe Paulo et conſtantiam inſignem animique fortitudinem, qua Chriſtiani illi propter ingenuam veritatis profeſſionem duriſſima quaeque inter Iudaeos perpeſſi fuerint, Pauli, doctoris ſui, probe memores, eiusque videndi deſiderio flagrantes, et ſummam eorum erga alios Chriſti cultores benevolentiam factis conſpicuam (I. *Theſſall.* 3, 6.). Iidem vero non tacebant, plures eorum, qui Theſſalonicae Chriſtum profiterentur, in magnam animi ſollicitudinem eſſe coniectos, de ſorte futura eorum dubitantes, qui ante reditum Ieſu Chriſti ſollennem (quem plerique proxime fore exſpectarent) diem obierint, nec deeſſe in hoc coetu, qui etiamnum his illisve animi vitiis indulgeant ex paganiſmo reſiduis, [3]) et facile cedant exemplis malis, in urbe opulenta, luxu diffluente, frequenter obviis. Quo quidem rerum ſtatu cognito Apoſtolus (munere apoſtolico Corinthi obeundo, quo minus ſtatim ipſe Theſſalonicen proficiſceretur, prohibitus) Chriſtianis ſuis confirmandis, admonendis, edocendis *epiſtola* exaranda conſuluit.

§. 2.

Pro more ſuo ordiendi epiſtolas laudibus eorum, qui laude digni eſſent, primum quidem, Deo gratias agens, egregiam illam praedicat alacritatem, qua Theſſalonicenſes Chriſto iis nuntiato fidem praebuerant, eorumque et perſuaſionis et amoris Chriſtiani conſtantiam, hucusque inter vexationes graviſſimas praeſtitam, inſertis quidem pluribus, quae ad ipſum Apoſtolum pertinent, totamque et docendi et agendi rationem, qua Theſſalonicae uſus fuerat, in memoriam iis revocant. C. I. II. v. 1 — 16. Adnectit, quae deſiderium ſignificent intimum Theſſalonicenſes adeundi, curam Apoſtoli de ſalute vera horum Chriſtianorum ſolliciti, ſpem laetam in iis poſitam, vota pia, quibus Deum inploret, ut eos perpetuo increſcere iubeat perſuaſione vera et virtute Chriſtiana. C. II. v. 17 — 20. C. III. Sequitur ſermo exhortatorius de praeceptis vitae, quae Apoſtolus Theſſalonicenſibus auctoritate Chriſti dederat, ſtrenue ſervandis, praeſertim de fugienda ſcortatione, de liberalitate erga alios Chriſtianos magis magisque perficienda, de negotiis, quae cuique competant, tranquille et ſedulo peragendis. C. IV, v. 1 — 12. Refutatur deinde vana eorum dubitatio,

3) Incolas huius urbis et avaritiae et libidini magnopere indulſiſſe ſcriptores veteres teſtantur. Cfr. praeſertim *Luciani* Lucius ſive aſinus n. 50 — 52. T. VI, ed. Bipont. p. 191. ſqq.

qui ſortem Chriſtianorum ante reditum Chriſti mortuorum deteriorem fore exiſtimabant conditione ceterorum, qui in terra ſuperſtites eſſent futuri usque ad *παρουσιαν* Servatoris. Sancte adfirmat Paulus, Dominum, ubi venerit, eiusdem vitae beatae auctorem fore omnibus veris ipſius ſectatoribus, mortuis pariter atque in terra verſantibus. C. IV, v. 13 — 18. Acquieſcere iubet Chriſtianos ſuos in exſpectatione certiſſima, Dominum, tempore quidem hominibus incognito, inopinato et ſubito, *iudicem* eſſe venturum; docetque, non eſſe, quod illa Chriſti *παρουσια*, forſitan *prope* inſtante, exſpectanda anxii reddantur et ſolliciti, ſi modo animum ſervent vigilantem, adventui iudicis bene praeparatum, recte factorum ſibi conſcium. C. V, v. 1 — 11. Sequuntur iterum varii generis praecepta ad finem usque epiſtolae. C. V, v. 12 — 28. Haec omnia Paulus ita perſequitur, ut facile pateat, eum lectores *Ethnico-Chriſtianos* (quippe qui longe maiorem conſtituerent huius eccleſiae partem) prae ceteris ante oculos habuiſſe. Abſtinet quippe (in utraque epiſtola) eiusmodi modis argumentandi ſententiasque propoſitas illuſtrandi, ad placita indolemque Iudaeorum maxime accommodatis, quales alibi frequenter apud Paulum obveniunt; nec laudat, nec allegorice tractat effata antiqui foederis; plerumque exempla adhibet et vocabula, ex vita moribusque hominum ethnicorum deſumta; pluribusque locis lectores tanquam Chriſtianos ex paganis alloquitur, I. *Theſſall.* 1, 9. 2, 16. 4, 5. 13. (Cfr. Burgerhoudt ſpec. nota 1. laud. p. 95. ſq.) Poſterior tantum epiſtola Cap. II. continet, quae Iudaeorum de Meſſia doctrinae propius cohaereant (v. 3 — 12.).

§. 3.

Errore manifeſto, ex verbis I. *Theſſall.* 3, 1. perperam intellectis oriundo, lapſi ſunt auctores ſubſcriptionis, quae vulgo ſub utraque epiſtola legitur, Paulum has litteras *Athenis* exaraſſe perhibentis. *Corinthi* potius ſcriptas eſſe ipſa docet epiſtola prior teſtimoniis *Actorum App.* collata. Timotheus quippe, quem Paulus, quum Athenis verſaretur, Theſſalonicen miſerat (I. *Theſſall.* 3, 1. 2. vd. §. antec.) *redierat* ad Apoſtolum (vd. l. l. v. 6.), priusquam prima vice litteras daret ad hanc eccleſiam, ubi Paulus, Athenis digreſſus, *Corinthum* venerat *Actt.* 18, 5. Patet inſuper ex I. *Theſſall.* 1, 7. ſſ. Apoſtolum tum temporis iter feciſſe per Macedoniam et Achaiam. *Corinthum* vero Paulus *eodem anno* veniſſe recte exiſtimatur, *quo permulti et Iudaeorum et Iudaeo-Chriſtianorum, edicto Claudii Caeſaris depulſi, Roma diſceſſerant* (anno poſt C. N.

vel 54. vel, quod malim, 52.) [4]). In his enim *Aquila* fuit, quem Lucas *Actt.* 18, 2. *nuperrime* (προσφάτως) ex Italia Corinthum profectum Paulo in hac urbe verſanti accuratius innotuiſſe teſtatur. Praeeunte eodem Luca Apoſtolus haud ita multum temporis Corinthi transegerat, quum Silas ac Timotheus, Theſſalonice digreſſi, ad ipſum venirent, *Actt.* 18, 5. Quo facto *mox* (I. *Theſſall.* 3, 6. ἄρτι ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς αφ' ὑμῶν) priorem dedit ad hunc coetum epiſtolam, vel exeunte anno 52. vel ineunte 53. *Diutius* iam (plures certe menſes) Corinthi verſatum fuiſſe Apoſtolum, priusquam haec epiſtola ſcriberetur, nolim cum Michaeli (*Einleit.* Vol. II. ed. IV. p. 1206. ſſ.) ex locis ibi laudatis demonſtrare. Etenim, qui Theſſalonice Athenas, inde Corinthum profectus fuerat, utique iam experiundo cognoſcere potuerat, quam longe lateque pietatis Theſſalonicenſium Chriſtianae fama diſſipata eſſet per Macedoniam et Achaiam (I. *Theſſ.* 1, 7. 8.), praeſertim quum haud pauci Achaiae incolae Corinthum frequentarent. Nec video, quidni Apoſtolus hoc temporis intervallo ἅπαξ καὶ δὶς (I *Theſſall.* 2, 18.) conſilium capere potuerit, Theſſalonicen, ſi fieri poſſet, redeundi? Cfr. Eichhorn *Einl.* 3. *B.* 1. *Hälfte* p. 57. ſq. Bertholdt *Einl.* 6. *B.* p. 3475. ſſ.

§. 4.

Timotheo ac Sila etiamnum apud Paulum Corinthi verſantibus (II. *Theſſ.* 1, 1.), quum Apoſtolus iterum, ſive per litteras, ſive per Chriſtianos ex illis regionibus Corinthum profectos, nuntium accepiſſet de ſtatu Chriſtianorum Theſſalonicenſium, epiſtolam exaravit *poſteriorem*, priori quodammodo ſupplendae, amplius illuſtrandae, accuratius definiendae inſervientem. Innotuerat Paulo, quam indefeſſam animi conſtantiam hucusque, vexationibus perpetuis adflicti, in profitenda evangelii doctrina praeſtitiſſent. Audierat vero etiam de erroribus,

4) Poſtquam Claudius anno inperii primo (41. poſt C. N.) Iudaeis Romanis conventus ſollennes interdixerat (*Dio Caſſius* l. 60. p. 666.), ſeriori tempore, adſidue tumultuantes, Roma expulit (teſtante *Suetonio* in vita Claudii c. 25. anno non indicato). Poſterius accidiſſe a. 49. *Oroſius* perhibet hiſtor. l. 7. c. 4. Cuius teſtimonium propterea ſuſpectum habetur, quod perperam ad Ioſephum provocavit, hac de re nihil profeſſum. Ad annum 54. plurimi referunt, praeeunte *Pearſonio* in annal. p. 669. De anno 52. rectius cogitari, collatis narrationibus *Taciti* Ann. 12, 52. 54. *Ioſephi* antiqq. Iudd. l. 20. c. 5. §. 4. c. 7. §. 1. de bello Iud. 2, 12. 2. 8. docuit V. Vogel apud Gablerum: *Journal für auserleſene theol. Litter.* 1. *B.* 2. *St.* 1804. p. 232. ſſ.

ad παρουσιαν Chriſti-ſpectantibus, qui animos multorum ſollicitudine vana perturbarent. Quanquam enim ex epiſtola priori cognoverant, idem felicitatis regni divini conſortium omnibus Dei et Chriſti cultoribus probis exſpectandum eſſe, ſeu mortui fuerint ante reditum Chriſti ſollennem, ſeu vitam in his terris degerint usque ad ipſam παρουσιαν; haud pauci tamen ſibi perſuaſerant, cum vanis aliorum ſermonibus decepti, tum falſa interpretatione eorum, quae Paulus ipſe ep. I. *Theſſall.* de παρουσια Servatoris dixerat, reditum Chriſti *tam prope inſtare*, ut quovis menſe, immo die, probabilitate ſumma exſpectetur. Unde factum, ut vel timore metuque perpetuo perturbarentur, inſigni illa rerum humanarum terreſtriumque mutatione quotidie exſpectanda, vel cupidius hunc diem deſiderarent, morae inpatientes, ipſamque huius promiſſi, Servatorem aliquando rediturum eſſe, veritatem in dubium vocare inciperent, quum παρουσια de die in diem differretur, vel negotia ſua miſſa facerent, et vitae indulgerent otioſae, quotidie exiſtimantes Servatorem appariturum, finemque rerum huius ſaeculi omnium. Proinde Paulus, eadem docendi ſapientia uſus, qua prior epiſtola exarata fuerat, iterum laudationem coniungit inſtitutioni et exhortationi. Ac primum quidem animum profitetur Deo gratias agentem, quod Theſſalonicenſes hucusque ſtrenue obtinuerint, nullo vexationum inpetu fracti, perſuaſionem veram amore Chriſtiano conſpicuam, qua digni reddantur felicitate ſumma in regno divino iis parata. Quam ſententiam ita tractat, ut ſimul conſoletur Theſſalonicenſes adflictos commemorando Dei et Chriſti iudicio iuſtiſſimo olim apparituro, precesque pias pro ſalute eorum aeternum futura adnectat. C. I. Tranſit deinde ad corrigendam eorum perſuaſionem, qui exſpectationi indulſerint arbitrariae reditus Ieſu Chriſti *proxime* inſtantis, docetque, Servatorem non prius eſſe venturum, quam defectio magna a religione vera exſtiterit, prodieritque Anti-Chriſtus. C. II, v. 1 — 12. Redit ad gratias Deo actas pro Chriſtianis Theſſalonicenſibus, et vota pia v. 13 — 17. C. III, v. 1 — 5. Adduntur denique v. 6. usque ad finem praecepta ſaluberrima, iis maxime iniungenda, qui procliviores fuerint ad vitam diſſolutam et otioſam. *Corinthi* etiam hanc epiſtolam eſſe conſignatam, inde patet, quod Timotheus (qui praeeunte Luca *Actt.* 18, 18. ff. quum Paulus Corintho diſceſſiſſet, aliquamdiu non fuit in comitibus Pauli), quo tempore Apoſtolus hanc alteram ad Theſſall. epiſtolam exaravit, etiamnum, cum Sila, apud ipſum verſatus eſt, II. *Theſſall.* 1, 1. *Temporis,* quo ſcripta fuerit, veſtigia certa loco ineſſe epiſtolae II. c. 3. v. 2. nolim adfirmare, nec ipſe Eichhornius *Einl.* 3. *B.* 1. *Hälfte*

p. 69. certa exiſtimat. Quaeritur enim, utrum verba loci laud. ἵνα ῥυσθῶμεν ἀπὸ τῶν ἀτόπων καὶ πονηρῶν ἀνθρώπων de illo potiſſimum tumultu contra Paulum excitato, quem Lucas *Actt.* 18, 12. ſſ. ſub *finem* illius temporis, quod Paulus Corinthi transegit (unius anni et ſex menſium, *Actt.* 18, 11.) accidiſſe teſtatur, an univerſe vel de adverſariis Apoſtoli inter Iudaeos, ipſius vitae ſaepenumero inſidiantibus, vel de doctoribus falſis ad Iudaismum propenſis doctrinae Apoſtoli repugnantibus intelligi debeant. Eiusmodi quippe adverſarios Apoſtoli, qui *iam ante tumultum* illum *Actt.* 18, 12. ſſ. enarratum moleſtias ei creare poſſent, Corinthi fuiſſe, nemo facile inprobabile dixerit. Quo quidem argumento *Bertholdti* quoque coniectura evertitur (*Einl.* 6. *B. p.* 3481.), cui Paulus II. *Theſſall.* 3, 2. ad vexationes eo loco, quem iam aditurus eſſet, metuendas reſpexiſſe videtur. 5) Attamen haud dubie epiſtola poſterior *non ſtatim poſt priorem* ſcripta recte exiſtimatur. Quantum equidem video, non potuit certe prius exarari, quam Paulus, nuntio de Chriſtianis Theſſalonicenſibus *iterum* ſibi allato, haud paucos παρουσια Chriſti tanquam proxime inſtante exſpectanda animo perturbari cognoverat, audieratque de epiſtola quadam ſibi fraudulenter ſuppoſita (*II. Theſſall.* 2, 2.).

§. 5.

Alium prorſus tramitem in definiendo tempore, quo Paulus utramque ad Theſſall. epiſtolam dederit, ingreſſi ſunt duumviri, qui recentius de vita ſcriptisque Pauli erudite expoſuerunt: Car. *Schrader: der Apoſtel Paulus, erſter Theil, Leipzig,* 1830. p. 90. ſſ. p. 161. ſſ. et *I. F. Koehler über die Abfaſſungszeit der epiſtoliſchen Schriften im N. T. und der Apocalypſe, Leipzig,* 1830. *p.* 65 — 74. *p.* 90. *ſſ. p.* 112. *ſſ. p.* 120. *ſſ.* Uterque probat ſubſcriptionem vulgarem, has epiſtolas *Athenis* ſcriptas perhibentem, quanquam uterque negat, de ea Pauli inter Athenienſes commoratione cogitari poſſe, quam Lucas *Actt.* c. 17. enarraverit. Immo *Schraderus* in auxilium vocat locum *Actt.* 20, 1. 2. ubi Paulus, Epheſo digreſſus (in qua urbe per biennium commora-

5) Dudum refutata eſt ſententia *Grotii*, eam, quae in canone noſtro locum poſteriorem obtinet, epiſtolam Theſſalonicenſibus ſcriptam, *ante* I. exaratam eſſe. Argumentum quippe ex II. *Theſſ.* 3, 17. petitum nullius eſt ponderis, quum absque ratione idonea ponat, lectores, quo tempore epiſtola prior ſcriberetur, eodem authentiae epiſtolarum Paulin. documento indiguiſſe.

tus fuerat, *Actt.* c. 19.), regionibus Macedoniae luſtratis, in Graeciam (Ἑλλαδα) ſe contuliſſe dicitur. Hoc tempore (ſecundum computationem annorum vitae Apoſtoli Schradero probatam a. 58.) Paulum aliquamdiu Athenis ſubſtitiſſe, Timotheum Theſſalonicen legaviſſe, eoque reverſo utramque ad hunc coetum epiſtolam dediſſe exiſtimat. Quanquam univerſa Schraderi disputatio de chronologia itinerum Pauli eiusque epiſtolarum inſtituta haud pauca continet ſcite obſervata et ingenioſe defenſa, ſententia tamen de tempore conſignationis epiſtolarum ad Theſſall. plerisque probata etiamnum adverſus dubitationes ab illo excitatas recte, opinor, vindicatur. Provocavit quidem a) ad eiusmodi loca utriusque epiſtolae, quae doceant, eccleſiam Theſſalonicenſem, quum Paulus has litteras exararet, non amplius fuiſſe recentem. Quae indicia omnino ambigua putaverim. Adhortatur Paulus Chriſtianos I. *Theſſall.* 5, 12., ut doctores ſuos, et, *qui iis praeſint* auctoritate Domini (τοὺς προϊσταμένους ὑμῶν), plurimi faciant. Negat Schraderus, hoc ſcribi potuiſſe, quum Paulus modo prima vice Theſſalonicae fuiſſet (*Actt.* 17, 1. ſſ.), ſiquidem coetus recens nondum haberet presbyteros, nec eiusmodi munera hominibus νεόφυτοις, *nuper* ad Chriſtum converſis (*I. Timoth.* 3, 6.) demandarentur. Sed hoc mandatum de νεοφυτοις haud eligendis in prima demum occurrit ad Timoth. epiſtola, *ſerius* ſcripta, nec certum habemus et exploratum, Apoſtolum *quovis tempore*, quum rem experiundo nondum cognoviſſet, homines recens converſos ab eiusmodi muneribus arcendos exiſtimaſſe. Deinde fieri utique potuit, ut Theſſalonicen eiusmodi homines venirent, qui ſacris Chriſtianis diutius iam addicti eſſent. In aliis quidem coetibus citius, in aliis ſerius conſtituti fuiſſe videntur presbyteri ſive epiſcopi, pro diverſa rei et opportunitate et neceſſitate. Admonentur Chriſtiani Theſſall. I. Ep. 4, 11. ſq. II. Ep. 3, 10. ſq. ut vitae tranquillae ſtudeant, negotiis ſuis vacantes ſibique labore aſſiduo comparantes, quibus indigeant; innotuerat quippe Apoſtolo (II. Ep. 3, 11.) nonnullos eorum vitam agere diſſolutam. Putabimusne (inquit Schraderus) eo tempore, quo Paulus prima vice Theſſalonicenſibus evangelium nuntiaret, intra tres hebdomades, eiusmodi vitia in coetum irrepſiſſe? Perpendamus vero, quam depravati omnino, hiſtoria teſte, mores fuerint incolarum (vd. §. 1. nota 3.); quam facile plures Theſſalonicenſium nuperrime converſorum, etſi praeſente Paulo legem honeſtatis Chriſtianae ſequerentur, tamen, poſtquam disceſſiſſet, exemplis ethnicorum ad vitam diſſolutam ſeduci, iterumve ad vitia vixdum depoſita redire potuerint; quam parum exploratum ſit, quod ponitur,

Apoſtolum nonniſi duas tresve hebdomates fuiſſe Theſſalonicae (vd. §. 1.). Iisdem de cauſis nolim contendere, non potuiſſe Apoſtolum illo tempore ad ſuum ipſius provocare exemplum (*I. Theſſ.* 2, 9. ſſ.). Nonne enim vel aliquot hebdomadum ſpatio ſatis aperte cognoſcere licebat, quam ſollicite Paulus, dum praedicationi doctrinae divinae indefeſſum manuum laborem coniungeret, hoc egerit, ut ne cuiquam Theſſalonicenſium oneri eſſet? Quod dubitationes attinet de παρουσια Chriſti et conditione futura eorum Chriſti cultorum, qui ante hanc παρουσιαν diem vel obiiſſent, vel obituri eſſent, in animis multorum illius eccleſiae Chriſtianorum excitatas, in epiſtola *poſteriori* c. 5. refutatas, nemo facile inprobabile dixerit, ab eo inde tempore, quo Paulus Theſſalonice diſceſſiſſet, usque dum epiſtolam exararet *poſteriorem* (non ſtatim poſt priorem ſcriptam cfr. §. 4. ex.), Chriſtianos nuper converſos, qui *tirones* eſſent in doctrina divina, in eiusmodi dubitationem ac ſollicitudinem coniici facile potuiſſe. Nec verba *I. Theſſall.* 4, 13. οὐ θέλω δὲ ὑμᾶς ἀγνοεῖν, ἀδελφοὶ, περὶ τῶν κεκοιμημένων etc. conſignationem harum epiſtolarum tempori ſeriori vindicari iubent, quo plures *huius* eccleſiae Chriſtiani diem ſupremum iam obierint. Nihil quippe inpedit, quo minus Apoſtolum illud κεκοιμημένων de Chriſtianis aliorum quoque coetuum, qui Theſſalonicenſibus vel cognatione vel amicitia iuncti eſſent, intelligi voluiſſe dicamus. Forſan de iis etiam cogitavit, qui poſthac morituri eſſent (h. ſ. nolo vos, vel hoc tempore, vel poſthac, propter conditionem eorum, qui ante παρουσιαν Chriſti diem obierint, in ſollicitudinem nimiam, ſpe deſtitutam, coniici). Ex effatis *II. Theſſall.* 2, 2. 3, 17. colligit Schraderus, Apoſtolum, priusquam poſteriorem daret ad Theſſall. epiſtolam, haud dubie *plures* ſcripſiſſe. Verum enimvero, qua de cauſa Paulus cavendum putaverit, ne forte Chriſtiani per epiſtolam quandam ipſi fraudulenter ſuppoſitam ad errores perducerentur, facile intelligitur, ſi modo *ſemel* eiusmodi molimen fraudulentum experiundo cognoviſſe exiſtimetur. Quae c. 3. v. 17. dicit: ὅ ἐστι σημεῖον ἐν πάσῃ ἐπιστολῇ etc. absque duritie ita explicari poſſunt, ut Apoſtolus his verbis conſilium profiteatur, in poſterum, quoties neceſſarium duxerit, epiſtolas ſuas hoc authentiae documento inſigniendi. Ceterum, etſi epiſtolas ad Theſſall. anno 52. et 53. (§. 3.) ſcriptas exiſtimemus, concedere utique poſſumus, Apoſtolum, priusquam Theſſalonicenſes inſtitueret, alias quasdam exaraſſe epiſtolas, ad hos illosve homines datas, *nobis incognitas*, in quibus eiusdem σημειου uſum faceret. Quae Paulus I. *Theſſall.* 1, 8. de fama perſuaſionis Theſſalonicenſium Chriſtianae per Ma-

cedoniam et Achaiam longe lateque divulgata profitetur, neminem iubent de *ſeriori* Pauli itinere, ante conſignationem harum epiſtolarum ſuſcepto cogitare. Quum Paulus, a Theſſalonicenſibus recens converſis digreſſus, ex Macedonia Athenas, deinde Corinthum ſeſe contuliſſet (*Actt.* c. 17, v. 10. — c. 18, v. 1.), et in ipſo itinere, quo varias regiones Macedoniae et Achaiae obiit, et Athenis atque Corinthi (quas urbes homines regionum diverſiſſimarum adire ſolebant), cognoſcere potuerat, quantopere *πιστις* Theſſalonicenſium ſermonibus hominum celebraretur. Denique tempori, quo Paulus *prima* vice inter Theſſalonicenſes commoratus fuerit, Schraderus neque accommodatum exiſtimat locum I. *Theſſall.* 3, 4. καὶ γάρ, ὅτε πρὸς ὑμᾶς ἦμεν, προελέγομεν ὑμῖν, ὅτι μέλλομεν θλίβεσθαι, καθὼς καὶ ἐγένετο, καὶ οἴδατε, neque, quod Apoſtolus ad *Philipp.* 4, 15. 16. teſtatur, initio praedicationis evangelii, quum ipſe Macedonia discederet, eccleſiam Philippenſem primam fuiſſe, quae ipſum pecunia mittenda ſublevaret, eamque hanc liberalitatem, dum Theſſalonicae verſaretur, iterata vice praeſtitiſſe. Quod prius effatum attinet, nihil obſtare video ſententiae plerisque probatae. Dum Paulus prima vice Theſſalonicae verſabatur (*Actt.* 17, 1. ſſ.), initium evangelii praedicandi ita feciſſe exiſtimandus eſt, ut hominibus ad Chriſtum converſis ſimul praediceret, eos una cum ipſo (Apoſtolo) evangelii cauſa vexationibus fore obnoxios. Id quod eventu comprobari coepiſſe, priusquam Paulus urbem relinqueret, narratio Lucae docet *Actt.* 17, 5 — 9. Quae Theſſalonicenſes poſt abitum Pauli experti fuerint, non accuratius compertum habemus, quum Lucas minime integram fatorum huius eccleſiae hiſtoriam exponere conſtituerit. De Paulo conſtat (*Actt.* 17, 13. 14.) eum nec Beroeae tutum incolumemque diutius verſari potuiſſe, iterum quippe a Iudaeis vexatum, Theſſalonice Beroeam profectis, populumque concitantibus. Atque omnino verba Pauli I. *Theſſ.* 3, 4. μέλλομεν θλίβεσθαι ita ſe habent, ut ſatis commode etiam de vexationibus illo tempore ipſi Apoſtolo inſtantibus intelligantur. Omnino otioſa apparerent vbb. καὶ οἴδατε, niſi hoc innuerent, Theſſalonicenſibus aliunde iam innotuiſſe, quae fata Paulus, Theſſalonice digreſſus, ſubiiſſet. Quod effatum poſterius attinet (ep. ad *Philipp.*) vbb. (v. 15.) ὅτε ἐξῆλθον ἀπὸ Μακεδονίας etc. recte ſic intelliguntur: quum in eo eſſem, ut Macedoniam relinquerem (quo tempore Paulus Theſſalonice discedebat, utique ſub finem vergebat illa commoratio Pauli inter Macedones), praeter veſtram eccleſiam nulla fuit, cui gratias referre deberem pro beneficiis acceptis (cuius rei explicatio ſeq. v. 16.). Cogitaſſe Apoſtolum de eo tempore,

cuius narratio *Actt.* c. 17. in. exhibetur, verbis profeſſus eſt ἐν ἀρχῇ τοῦ εὐαγγελίου. Quo minus vero cum Schradero utramque epiſtolam ſeriori tempori, quo Paulus iterum Athenis fuerit, vindicemus, haec inpediunt. *a*) Etſi concedamus, Lucam *Actt.* 20, 1 — 4. narratione huius itineris Pauli per Macedoniam et Achaiam facti admodum breviter eſſe defunctum, nec ſingulas regiones omnes, ab Apoſtolo tum temporis luſtratas, commemoraſſe (vd. Schrader l. l. p. 151. ſſ.); verba tamen v. 3. ποιήσας τε μῆνας τρεῖς, quum proxime praeceſſiſſet v. 2. ἦλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα, in hac orationis ſerie nequeunt niſi ita intelligi, *ut Apoſtolus in* Ἑλλάδι (*Attica*) *tres tantum menſes transegiſſe dicatur.* Putabimusne, hoc temporis ſpatio haud ita magno Apoſtolum Athenis non tantum Timotheum Theſſalonicen legaviſſe, eoque reverſo priorem dediſſe ad hunc coetum epiſtolam, ſed etiam poſteriorem (quae haud dubie, ut ſupra vidimus, priorem non ſtatim exciperet) exaraſſe? Nonne haec omnia aptius conveniunt illi, quae *Actt.* c. 17. 18. enarratur, commorationi Apoſtoli inter *Athenienſes atque Corinthios?* *b*) Eo tempore, quo Paulus priorem epiſtolam Theſſalonicenſibus ſcripſit, nonniſi πρὸς καιρὸν ὥρας (per *breve* tempus) conſuetudine eorum caruerat (I. *Theſſ.* 2, 17.). Veriſſime hoc dici poterat, ſi Paulus, quum Corinthi hanc epiſtolam ſcriberet (*Actt.* c. 18.), deſiderium intimum, quod *iam Athenis* ſenſerit (paulo poſt diſceſſum a Theſſalonicenſibus, *Actt.* c. 17, v. 15. coll. v. 10.), ad hos redeundi, declaraſſe exiſtimetur. Attamen, ut hoc effatum cum ſententia Schraderi concilietur, praeeunte ipſo (p. 86.) coniiciamus neceſſe eſt, Apoſtolum, priusquam in Atticam ſeſe conferret (*Actt.* 20, 2.) ibique has epiſtolas ſcriberet, *altera vice* Theſſalonicenſes viſitaſſe. Quod poſterius, ex ſententia Schraderi, eo tempore accidit, *cuius* hiſtoriam Lucas *Actt.* c. 19. enarravit, ubi de biennio ſermo eſt, quod Paulus inter Epheſios transegit. Exiſtimat quippe, narrationem Lucae c. 19. v. 20. 21. mancam eſſe et inperfectam, ſupplendam itinere prorſus omiſſo, quo Apoſtolus tum temporis, Epheſo digreſſus, regiones Macedonicas (in his Theſſalonicen), Corinthum, Cretam, Nicopolin, Hieroſolymas, Antiochiam luſtraverit, Epheſumque redierit. Quanquam commentarius Lucae haud dubie non de ſingulis omnibus Pauli itineribus expoſuit, nequeo tamen mihi perſuadere, ſcriptorem c. 19. poſt v. 20. eiusmodi iter longius, quale Schraderus h. l. inſeri voluit, ſi vere accidiſſet, ne verbulo quidem indicandum exiſtimaſſe. Verba quippe v. 21. ὡς δὲ ἐπληρώθη ταῦτα nexu manifeſto iis cohaerent, quae Lucas v. 17 — 20. monue-

rat, doctrinam Domini inter *Epheſios* magnopere increviſſe et invaluiſſe, docetque ſcriptor verbis ſeqq. v. 21. usque ad finem capitis, Apoſtolum nunc demum, his peractis, de novo itinere per Macedoniam et Achaiam Hieroſolymas inſtituendo (cfr. c. 20. in.), immo de ipſa Roma viſitanda cogitaſſe, ſed, priusquam ad iter ſe accingeret, Timotheum et Eraſtum ad Macedones legaviſſe, ipſum vero aliquamdiu porro in Aſia minori ſubſtitiſſe, donec, compoſito tumultu, qui Epheſi contra Paulum eiusque comites excitatus fuiſſet, ab Epheſiis diſcederet. Haec omnia ſermone continuo ita enarrantur, ut omnino pateat, Lucam plane nihil compertum habuiſſe de longiori quodam Pauli itinere, eventa v. 17—20. enarrata inter et, quae deinde a. v. 21. ſequuntur, interpoſito. Parumque probabiliter Lucas, cui omnino res Pauli inter Epheſios geſtas probe cognitas fuiſſe c. 19. docet, eiusmodi iter, ſi vere accidiſſet, ignoraſſe putatur [6]. c) Quae Paulus I. *Theſſall.* c. 1. 2. dixerit, memoriam illius temporis repetere, quo *prima vice* Theſſalonicae verſaretur (*Actt.* c. 17. in.) Schraderus ipſe p. 66. concedit. Attamen, quae c. 3. in. leguntur de Timotheo Athenis Theſſalonicen legato (quo deſiderio Pauli, de ſtatu horum Chriſtianorum ſolliciti, quodammodo ſatisfieret), argumento capitis I. et II. tam arcte connectuntur (vd. I. *Theſſ.* 3, 1. 5. coll. 2, 17. ſſ.), ut interpreti absque omni partium ſtudio effata Paulina comparanti utique perſuadeant, Apoſtolum etiam h. l. de iis cogitaſſe, quae *paulo poſt* illum a Theſſalonicenſibus diſceſſum, *Actt.* 17, 10. commemoratum, accidiſſent. Atque omnino, quam *recens* eo tempore, quo Paulus has epiſtolas ſcriberet, in ipſius animo memoria fuerit caritatis, qua Theſſalonicenſes ipſum excepiſſent, eorumque alacritatis in admittenda et cognoſcenda de Chriſto doctrina, quam parum probabiliter haec omnia multis demum annis poſt converſionem Theſſalonicenſium elapſis ſcripſiſſe dicatur, univerſa docet capitis I. et II. elocutio admodum vivida, adfectus plena.

Ad annos vitae Pauli poſtremos utramque epiſtolam referri voluit V. Koehler l. ſupra laud. priorem quidem non ante annum 66. poſt C. N. poſteriorem anno demum 68. conſignatam exiſtimans. [7]) De nonnullis quidem argu-

6) Cfr. quae contra ſimilem Curtii ſententiam de itineribus Pauli, quae eo tempore ſusceperit, quo inter Epheſios domicilium haberet, in iſagoge mea hiſtorico-critica in libros N. F. ſacros p. 235. paucis diſſerui.

7) Similem ſententiam olim Whiston commendaverat, utramque epiſt. a. 67. ſcri-

mentis, quae hic potiſſimum interpres ſententiae plerisque probatae oppoſuit, eadem valent, quae modo diximus, argumentationem V. Schraderi examinantes. Quod cetera attinet, a) ex iis, quae plerique de tempore conſignationis utriusque epiſtolae ſtatuunt, *ſequi* exiſtimat, locis quidem I. *Theſſall.* 2, 18. 3, 10. ſq. praeeuntibus, Paulum, ubi *Beroeae* verſaretur (*Actt.* 17, 10. ſſ.), de eo iam cogitaſſe, ut Theſſalonicen rediret. Qua de re quomodo tum temporis, furore coeco Iudaeorum, qui Theſſalonicae eſſent, contra Apoſtolum eiusque comites ſaeviente (*Actt.* 17, 5—10.), cogitare potuerit, parum intelligi. Sed verba Pauli locis laudd. ita ſe habent, ut accuratius definiri nequeat, utrum, quod dixerit I. *Theſſall.* 2, 18. ſe ἅπαξ καὶ δὶς voluiſſe ad Chriſtianos illos redire, Beroeae potiſſimum, an poſthac Athenis et Corinthi acciderit. Nec video, quidni Apoſtolus, Beroeam profectus, *aliquamdiu* ſperare potuerit, tumultum illum brevi tempore iri compoſitum, donec adverſarii Theſſalonicenſes (*Actt.* 17, 13.) Beroeam venirent. b) Quae Paulus I. *Theſſall.* 3, 1. 2. profitetur: διὸ μηκέτι στέγοντες εὐδοκήσαμεν καταλειφθῆναι ἐν Ἀθήναις μόνοι, καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον etc. et v. 6. ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς etc. *ex ſententia* Koehleri ad *Paulum et Silam* referenda ſunt. Uterque (ait) Timotheum Athenis Theſſalonicen legaverat. Utrumque, abſente Timotheo, aliorſum abiiſſe, loco certe I. *Theſſ.* 3, 2—5. non docetur. Proinde (inquit Koehlerus) quae v. 6. ſequuntur de reditu Timothei ad Paulum et Silam, minime Corinthi (ubi Paulus initio quidem Silam comitem non habebat, *Actt.* 18, 5.), ſed Athenis accidiſſe exiſtimanda ſunt, tempore ſeriori, cuius hiſtoriam non attigit commentarius Lucae. De his omnibus aliter iudicamus. Concedimus, perſonam 1. plur. pluribus locis capitis I. et II. epiſt. I. *Theſſall.* ad comites Pauli, de inſtitutione Theſſalonicenſium egregie meritos, pariter poſſe referri atque ad ipſum Apoſtolum. Attamen, quum neminem fugiat conſuetudo Apoſtoli (cuius documenta permulta ceterae eiusdem epiſtolae exhibent), de ſemet ipſo modo perſonam primam pluralem (more veterum) modo ſingularem uſurpandi, demonſtrari profecto non poteſt, *quoties* Paulus capite I. II. III. huius epiſtolae perſonam primam plur. adhibuerit, et *ipſum et comites* indicari. Immo ſe ipſum, nec alios, intelligi haud dubie voluit pluribus locis,

ptam coniiciens in l. *von den apoſtoliſchen Conſtitutionen* p. 46. p. 110. cui recte contradixit Benson: *paraphraſ. Erklärung und Anmerkungen über einige Bücher des* N. T. 1. *Band, überſ. von* Bamberger, *Leipzig*, 1761. p. 67. ſſ.

v. c. I. *Theſſall.* 1, 8. ὥστε μὴ χρείαν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι (in illo quippe per Achaiam itinere, de quo h. l. ſermo eſt, Apoſtolus Timotheum ac Silam ſecum non habuerat, *Actt.* 18, 1 — 5), ib. c. 2. v. 9. νυκτὸς γὰρ καὶ ἡμέρας ἐργαζόμενοι etc. (aliis locis de *ſe* teſtatur Apoſtolus, operam ſe dediſſe, ut ne cuiquam Chriſtianorum, apud quos verſaretur, moleſtias faceſſeret alimentis accipiendis, II. *Corr.* 11, 9. 12, 16. cfr. *Actt.* 18, 3.), ib. c. 3, v. 2. ἐπέμψαμεν Τιμόθεον (cfr. v. 5. ἔπεμψα), ib. c. 4, v. 15. τοῦτο γὰρ ὑμῖν λέγομεν etc. (*ſolius* Pauli placitum his verbis continetur, auctoritate Chriſti enuntiatum). Plerumque exſpectare poterat, fore ut lectores ex ipſa rerum, de quibus ſermo eſſet, indole et ſerie orationis cognoſcerent, utrum perſona prima plur. Apoſtolum ſolum, an ipſum aliosque innueret. Quanquam interdum, ubi praecipue cavendum putabat, ne forte ſermo ambiguus exiſteret, aliquid addidit, v. c. I. *Theſſall.* 2, 18. διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πρὸς ὑμᾶς (ἐγὼ μὲν Παῦλος) etc. Quae verba quum ſatis dilucide monſtrent, de Apoſtolo ſolo (nec aliis) intelligenda eſſe, quae c. 2, v. 18. enarrentur, iisdemque *arctius cohaereant* verba v. 19. 20. et c. 3, v. 1. 2. profecto nullam omnino ambiguitatem habere poterat pluralis ille v. 2. καὶ ἐπέμψαμεν Τιμόθεον *pro ſingulari* (qui de eadem re v. 5. legitur) poſitus. Paulus, ſua tantum auctoritate, non item Silas Timotheum Theſſalonicen legaverat. Silas (ut §. 1. vidimus) aliorſum abiit, ab eodem Paulo legatus, quanquam huius rei l. l. mentio nulla facta eſt. Iam vero Theſſalonicenſibus aliunde innoteſcere potuerat, Apoſtolum, quum, Sila ac Timotheo legatis, aliquamdiu ſolus Athenis fuiſſet, poſthac Corinthum abiiſſe, in eamque urbem Timotheum profectum eſſe cum Sila. Itaque c. 3, v. 6. ſufficiebat ſcripſiſſe ἄρτι δὲ ἐλθόντος Τιμοθέου πρὸς ἡμᾶς ἀφ' ὑμῶν, nec habebat Apoſtolus, quod de itinere Athenis Corinthum facto ſeparatim diceret. c) Epiſtolae I. ad *Theſſall.* Koehlerus veſtigia ineſſe docet temporis ſerioris, quo perſequutio Chriſtianorum Neroniana exſtiterat, bellumque Iudaeorum contra Romanos ingruere coeperat. Verba quippe I. *Theſſall.* 2, 17. ἡμεῖς δέ, ἀδελφοί, ἀπορφανισθέντες ἀφ' ὑμῶν πρὸς καιρὸν ὥρας, προσώπῳ, οὐ καρδίᾳ, eo referri vult, quod multi Theſſalonicenſium tum temporis Paulo, amore paterno hanc eccleſiam complectenti, morte violenta erepti fuerint, ideoque ab iis ſeiunctus ſit προσώπῳ, attamen per breve tempus, usque ad παρουσιαν Domini, ex ſententia Apoſtoli prope inſtantem. Nolim equidem neceſſitatem huius interpretationis ex uſu vb. απορφανιζεσθαι demonſtrare. Concedimus, ubi ſenſu *proprio* adhibeatur, de iis dici, quibus parentes *morte* erepti fuerint. Attamen h. l.

tropice uſurpari res ipſa docet, quum illa, quam propriam dicimus, ſignificatio minime conveniat Apoſtolo de amicis Theſſalonicenſibus loquenti. Senſu tropico univerſe exprimit conditionem *illi ſimilem*, in qua homines conſtituti ſunt parentibus orbati. Inter omnes conſtat, ſaepenumero duas res ſimiles ita comparari, ut minime, *quaecunque* alteri competant, eadem ad alteram transferantur. Proinde, qui conſuetudine hominum dilectiſſimorum carebat, *locorum intervallo ab iis ſeiunctus*, recte etiam tropice dici poterat ἀποϱφανισθεὶς, *neglecta mortis cogitatione*, ad uſum tantum huius vb. proprium pertinente. (Cfr. *Ieremiae* threni c. 5, v. 3. LXX. ubi οϱφανοι dicuntur Iudaei in captivitatem abducti, doctoribus tutoribusque deſtituti). Noſtro potiſſimum loco hoc ſenſu latiori uſurpatum eſſe, Paulus ipſe innuebat verbis ſeqq. πεϱισσοτέϱως ἐσπουδάσαμεν τὸ πϱόσωπον ὑμῶν ἰδεῖν coll. v. 18. διὸ ἠθελήσαμεν ἐλθεῖν πϱὸς ὑμᾶς etc. Itemque nihil inpedit, quo minus verba πϱὸς καιϱὸν ὥϱας ſpem laetam Apoſtoli exprimere cenſeamus, fore, ut mox reverti liceat ad amicos Theſſalonicenſes (I. *Theſſall.* 3, 11). Quae Apoſtolus eodem cap. II. ep. I. v. 14—16. profitetur: *vos* (Theſſall.) *a popularibus veſtris eadem eſtis perpeſſi, quae illi (coetus Chriſtianorum Palaeſtinenſes) a Iudaeis, qui adeo Dominum Ieſum vatesque ſuos interfecerunt, nos perſequuntur, Deo displicent, omnibusque hominibus ſunt contrarii,* V. Koehlero innuere videntur acrem quandam Chriſtianorum, qui in Palaeſtina verſabantur, perſequutionem, anno primo belli Iudaeorum contra Romanos, a. 66. factam, quo tempore furor Iudaeorum tantopere ſaevierit, ut adeo manum inferrent omnibus, qui cunctarentur in ſocietatem venire ſeditionis contra Romanos excitatae (*Ioſeph.* de bello Iud. l. 2. c. 17. §. 5. ſſ.). Verum, ſi Paulus v. 14. (καθὼς καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τῶν Ἰουδαίων) de perſequutione *cruenta* cogitaſſe exiſtimetur, licet omnino effatum apoſtolicum absque omni difficultate ad ea referre, quae pridem in Iudaea acciderant, priusquam Paulus Theſſalonicenſes ad Chriſtum converteret, in *Actis App.* c. 8. in. c. 11, v. 19. c. 12, v. 1—4. expoſita. Itemque Iudaei dudum ante tempora belli Iudaici veriſſime dici poterant et πᾶσιν ἀνθϱώποις ἐναντίοι v. 15. (ſiquidem ſupra alios omnes populos ſeſe efferrebant, tanquam unicam gentem Deo dilectam, niſi illud εναντιοι malueris de ſtudio peſſimo Iudaeorum interpretari, propagationem doctrinae Ieſu divinae, toti hominum generi ſalutaris, quovis pacto inpediendi) et κωλυόντες Apoſtolum τοῖς ἔθνεσι λαλῆσαι ἵνα σωθῶσιν v. 16. Patet quippe ex rebus geſtis in volumine Actorum expoſitis, priusquam Paulus Theſſalonicen veniret, iam ſatis ſuperque efferbuiſſe odium,

quo Iudaei Paulum ea potiſſimum de cauſa perſequerentur, quod palam doceret et gravitate ſumma contenderet, aditum ad regnum divinum Ethnicis pariter patere atque Iudaeis. Quaecunque vero Iudaei contra Apoſtolum ſuſcipiebant, et calumniando, et libertati eius ipſique vitae inſidiando, utique eo ſpectabant, ut, quae ei maxime curae cordique eſſet, evangelii praedicatio inpediretur. Nec verba v. 16. ἔφθασε δὲ ἐπ' αὐτοὺς ἡ ὀργὴ εἰς τέλος: *citius opinione eorum attigit ipſos poena divina, ad finem usque duratura, ſive: ad internecionem* (miſeriam ſummam) *valitura,* argumento inſerviunt, Paulo hanc epiſtolam exarante Iudaeos immergi iam coepiſſe calamitatibus, quae Hieroſolymis totique civitati inſtarent, ex bello contra Romanos oriundis. Poterat quippe aoriſtus ἔφθασε, dudum ante initium belli Iudaici, de poena huius populi duplici modo adhiberi, vel, quatenus iis decreto divino *certo* conſtituta erat et *prope* inſtabat devaſtatio urbis ac civitatis (quemadmodum *Io.* ev. 15, 6. dicitur ἐβλήθη ἔξω: eiusmodi homo tanquam eiectus habendus eſt decreto divino), vel, quatenus illa ipſa, verbis antecedentibus deſcripta, perverſitas ſumma, qua Iudaei animum magis obduraverant, doctrina Ieſu ſalutari repudianda, ad poenam divinam referebatur (cfr. *Matth.* 13, 12. ſſ. *Romm.* 1, 24). De loco I. *Theſſ.* 4, 13. quem Koehlerus ad Chriſtianos Theſſall., qui tempore perſecutionis Neronianae martyrium ſubierint, reſpicere exiſtimat, ſupra diximus in examinanda Schraderi ſententia. Cogitatio mortis *violentae* nec participio κεκοιμημένων per ſe ſpectato inhaeret (quanquam concedimus, etiam de martyrio uſurpari *potuiſſe*), nec phraſi νεκροὶ ἐν χριστῷ. d) Epiſtolam I. ad Theſſ. a conſignatione poſterioris epiſt. eiusmodi temporis intervallo ſeiungendam eſſe, quo Paulus iterum Theſſalonicae fuerit, et Chriſtianos huius eccleſiae de quaeſtione, quo tempore παρουσια Chriſti futura ſit, recte aeſtumanda edocuerit, Koehlerus ex II. *Theſſ.* 2, 5. colligit: οὐ μνημονεύετε, ὅτι ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς ταῦτα ἔλεγον ὑμῖν; itemque verba I. *Theſſ.* 5, 1. περὶ δὲ τῶν χρόνων καὶ τῶν καιρῶν, ἀδελφοὶ, οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν γράφεσθαι, hoc ſenſu dicta exiſtimat, Apoſtolum, dum epiſtolam I. exararet, omnino *nondum* habuiſſe, quod Chriſtianos illos de tempore reditus Chriſti edoceret (quum hanc in rem curioſius inquirere nondum coepiſſent). Verum enimvero, quod effatum poſterius attinet, verba v. 2. αὐτοὶ γὰρ ἀκριβῶς οἴδατε, ὅτι ἡ ἡμέρα Κυρίου, ὡς κλέπτης ἐν νυκτὶ, οὕτως ἔρχεται, docent, opinor, Apoſtolum v. 1. hoc ſibi voluiſſe: de tempore reditus Chriſti *iam accepiſtis,* quae ad pietatem Chriſtianam ſufficiant, ita ut ſupervacaneum videatur, litteris hac de re fuſius exponere (οὐ χρείαν ἔχετε ὑμῖν

γράφεσθαι, cfr. c. 1, v. 8. ὥστε μὴ χρείαν ἡμᾶς ἔχειν λαλεῖν τι, ubi eadem phraſis de re aliunde ſatis cognita uſurpatur). Nihilque inpedit, quo minus vbb. II. *Theſſ.* 2, 5. ἔτι ὢν πρὸς ὑμᾶς de eodem tempore interpretemur, quo Theſſalonicenſes, praeeunte Paulo, ad ſacra Chriſtiana transierant. Quum Chriſtiani recens inſtituti paulo poſt vel *iuſto cupidius* vel *anxie et ſollicite* exſpectare coepiſſent παρουσιαν Domini, Apoſtolus conſultiſſimum putabat, ut eos probe perpendere, et perſuaſione firma amplecti iuberet, quae ore docuiſſet. e) Quae Ep. II. ad *Theſſ.* 2, 7. de κατέχοντι dicuntur (de eo, qui inprobitatem ſummam in occulto iam ſerpentem etiamnum cohibeat) Koehlerus p. 120. ſſ. de Inperatore Galba interpretatur, quemadmodum το κατεχον v. 6. (quod Antichriſtum inpediat, quo minus citius palam prodeat, quam tempore ei conſtituto) inperium Romanum innuere exiſtimat, inter tumultus horrendos in decem regna diſpergendum (praeeunte *Daniele* c. 7, v. 7. 8. 23—25.), priusquam Antichriſtus efficaciam ſuam palam exſerere coeperit. Quum Galba (quo mortuo demum inperium Romanum interiturum, poſthac Anti-Chriſtum appariturum eſſe Apoſtolus, e ſententia Koehleri, exſpectavit) anno poſt C. N. 68. Neroni ſucceſſerit, anno ſequente interfectus fuerit, colligitur inde, epiſtolam II. ad Theſſ. anno 68. exaratam eſſe. His ingenioſe diſputatis univerſe opponimus, illius loci Paulini, ubi de κατεχοντι τον Αντιχριστον ſermo eſt, tam ambiguam eſſe interpretationem (cfr. v. c. de ſententiis diverſiſſimis Peltii commentar. in epp. ad Theſſ. nuperrime editus in excurſu p. 185. ſſ.), ut ex eiusmodi verbis explicationem diverſam admittentibus indicia temporis, quo epiſtola conſignata fuerit, parum certa eruantur. Immo de ipſo Danielis loco laud. ambigitur inter viros ſcripturae ſacrae peritos, utrum regnum Romanum, an Macedonicum innuatur. Deinde, ſi Paulus utramque epiſtolam *poſt* captivitatem Romanam ſcripſiſſe exiſtimetur, intelligi vix poterit, quomodo factum ſit, ut neque captivitatis, nec libertatis inpetratae mentionem ullam iniiceret. Denique, quod Koehlerus epiſtolam II. ad annum 68 refert, prorſus contradicit ſententiae iis etiam probatae, qui captivitatem Pauli Romanam duplicem diſtinguunt, nec teſtimoniis deſtitutae, Apoſtolum a. 67. certe 68. martyrium ſubiiſſe. Sed Koehlerus omnino non acquieſcit in duplici illa captivitate Pauli Romana. Certum exiſtimat, Apoſtolum *ter* vincula ſustinuiſſe Romana, *ter* liberatum eſſe, immo quartam coniicit captivitatem Rom. accidiſſe ſub finem vitae Apoſtoli, p. 151. 163. Attamen non huius eſt loci ac temporis, hanc prorſus novam fatorum et epiſtolarum Pauli hiſtoriam, non ſine multa quidem

lectione, et aſſiduitate, ingenii acumine adiuvante, contextam, ſed multis etiam coniecturis et interpretationibus ſingulorum locorum arbitrariis ſuperſtructam, examini ſubiicere.

§. 6.

De *authentia* epiſtolae *prioris* nunquam dubitatum eſt. Quaecunque enim his litteris continentur, et ingenio Pauli aliunde cognito, et teſtimoniis Actorum App. ad fata Apoſtoli eiusque res geſtas ſpectantibus prorſus conveniunt. Et, quanquam veſtigia huius epiſtolae, quae plures apud *Clementem Romanum* ep. I. ad Corinthh. c. 38. *Ignatium* ad Polycarp. c. I. *Polycarpum* ad Philipp. c. 2. c. 4. deprehendiſſe ſibi videntur, ambigua dixerim; teſtimonia tamen originis eius Paulinae luculentiſſima exhibuerunt (ut ſeriores permultos taceamus) *Irenaeus* contra haerr. l. 5. c. 6. §. 1. *Clemens Alex.* paedag. l. 1. p. 89. A. ed. Sylb. *Tertull.* de reſurr. carnis c. 24. *Origenes* contra Celſum l. 2, p. 437. l. 3, p. 458. T. I. ed. Benedict. comment. in Matth. p. 489. in Origenis exegeticis ed. Huëtius. Itemque, quod *poſteriorem* attinet, non prorſus certa quidem ac definita ſunt, quae apud *Polycarpum* ep. ad Philipp. c. 11. ex. et *Iuſtinum Mart.* dial. cum Tryphone ed. Colon. p. 336. ad verba huius ep. reſpicere videantur. *Irenaeus* vero contra haerr. l. 3. c. 7. §. 2. *Clemens Alex.* ſtromm. l. 5. p. 554. ed. Sylb. *Tertull.* de reſurrectione carnis c. 24. (praeter alios multos ſeriores) originis eius Paulinae teſtes exſtant graviſſimi. Nec *Marcionis* Gnoſtici canoni utraque defuit epiſtola, vd. Epiphanius haer. XLII. *Tertull.* contra Marc. l. 5. Comprobari inſuper poſterioris ep. authentiam et ſententiarum et elocutionis indole prorſus Paulina, hucusque omnes agnoverunt, praeter Chriſt. Schmidtium: *Bibliothek für Kritik, Exegeſe und Kirchengeſchichte* Vol. II. p. 380. ſſ. *Einleit. in das N. T.* ed. II. Vol. II. p. 256. [8]). Cuius argumenta nuperrime accuratius examinata ſunt, ita ut mihi quoque perſuaderetur, ne illius quidem ſectionis, quae C. II. v. 1—12. continetur, nedum totius epiſtolae authentiam recte in dubium vocari. De ſingulis breviter diſſeramus. a) Adverſarius eruditus in iis offendit, quae ep. II. c.

8) Quanquam Vener. De Wette has dubitationes ratione haud deſtitutas eſſe profitetur, tolli tamen omnino poſſe concedit, iisque praevalere argumenta interna, quae Paulum prodant auctorem, cfr. *Lehrbuch der hiſtoriſch-krit. Einleit. in das N. T.* ed. II. p. 231.

2. v. 1. 2. 3. obveniunt: rogo vos, fratres, ne patiamini vos cito deiici perſuaſione recta, aut deſiderio anxio perturbari, neque per eos, qui adflatum divinum mentiuntur (prophetas mendaces), neque per ſermonem aut epiſtolam tanquam a me profectam, *quaſi proxime immineat dies Domini.* Haec enim prorſus repugnare exiſtimat locis epiſtolae I. c. 4. v. 13. ſſ. c. 5. in., ubi Apoſtolus παρουσιαν Servatoris tanquam eventum *haud ita procul remotum* nuntiavit. Quodſi vera eſſet horum locorum repugnantia, ſequeretur omnino (quum *prior* quidem epiſtola nihil contineat, quod originem eius Paulinam ſuſpectam reddere poſſit, immo in ipſa hac deſcriptione reditus Ieſu Chriſti futuri ceteris Pauli epiſtolis plane conſentiat), fraudatorem quendam vel totam hanc epiſtolam poſteriorem Apoſtolo ſuppoſuiſſe, vel locum laudatum C. II, v. 1—12. inſeruiſſe, et illa potiſſimum verba v. 2: *neque per ſermonem aut epiſtolam tanquam a me profectam* etc. uſurpaſſe [9]), quo Chriſtianis perſuaderet, priorem illam (vere Paulinam) pro ſpuria eſſe habendam. Negamus vero, utramque epiſtolam alteri contradicere. Optabat quidem Apoſtolus, quod coetus Chriſtiani antiquiſſimi magnopere optabant, ut Chriſtus *mox* appareret, iudicio ſollemni veros ipſius cultores malis omnibus erepturus, et felicitate regni divini aeterna ornaturus; videmusque eum pluribus locis in cogitatione huius reditus Ieſu Chriſti *forſitan prope inſtantis* (ipſo Paulo adhuc in vita ſuperſtite eventuri) lubenter animum defigentem. Cfr. I. *Corinthh.* 15, 52. καὶ οἱ νεκροὶ ἐγερθήσονται ἄφθαρτοι, καὶ ἡμεῖς ἀλλαγησόμεθα. coll. c. 7, v. 29. ſſ. Deſiderabat interdum *eiusmodi* transitum ex hac terreſtri vita in ſedes beatorum, qui fieri poſſet *absque* dira moriendi neceſſitate (II. *Corr.* 5, 4.), corpore terreſtri non exuendo, ſed ſubito immutando, quam ſortem iucundam eorum fore dixit (I. *Corr.* 15, 52. I. *Theſſall.* 4, 17.), qui ſuperſtites eſſent futuri Chriſto veniente. Quum vero Servator divinus ipſe palam profeſſus fuiſſet,

---

9) Aliter quidem verba II. *Theſſ.* 2, 2. μήτε δι' ἐπιστολῆς ὡς δι' ἡμῶν Koehlerus in libro §. antec. laud. p. 192. intellexit, Apoſtolum hoc ſibi voluiſſe exiſtimans: ſi quis, παρουσιαν Domini proxime iam adeſſe probaturus, *ad meos ipſius* (Pauli) *ſermones* provocaverit, *measque epiſtolas* (I. Theſſ. c. 4, v. 13. ſſ. c. 5. in.), teneatis, velim, me utique docuiſſe, fieri poſſe, ut Domini adventus finem illius temporis apud prophetam (Danielem) conſtituti antevertat, ſed etiam addidiſſe, Anti-Chriſtum appariturum eſſe, priusquam Dominus venerit. Calculum huic interpretationi adiicerem, niſi illud ὡς δι' ἡμῶν (γεγραμμενης) manifeſto epiſtolam a Paulo non vere ſcriptam innueret.

tempus huic παρουσίᾳ divinitus deſtinatum nec hominibus, nec angelis, nec ſibi, hominis filio in terra verſanti, ſed ſoli Deo omniſcio cognitum eſſe, *Matth.* 24, 36. 42. 44. 50. 25, 13. *Marci* 13, 33. 35. *Luc.* 12, 36. ſſ. [10]) itemque aliquoties innuiſſet, hunc reditum *ſerius* eventurum, quam multi eſſent exſpectaturi, *Matth.* 24, 48. 25, 5. 19. nec Paulus, nec alius Apoſtolorum vel curioſius annum, diem, horam huius eventi indagavit, vel unquam *certo* exſpectavit, ſe in terra ſuperſtitem fore ad reditum usque Servatoris. Alia quippe effata docent, eundem Apoſtolum etiam de *morte*, forſitan propius ſibi inſtante, ſaepenumero cogitaſſe, ad ſe quoque transferentem, quod aliis omnibus ante παρουσιαν morituris nuntiaſſet, de Chriſto mortuos in vitam revocaturo. I. *Corinthh.* 6, 14. II. *Corr.* 4, 14. 5, 1. *Philipp.* 1, 21. ſſ. 3, 10. 11. al. Similiter in ep. I. *Theſſ.* quanquam c. 4. v. 15. 17. perſona prima plurali uſus eſt: ἡμεῖς οἱ ζῶντες οἱ περιλειπόμενοι εἰς τὴν παρουσίαν τοῦ κυρίου, maluitque, illo certe tempore, hanc παρουσιαν haud ita longe remotam cogitare, quam olim demum magna ſaeculorum ſerie elapſa eventuram, minime tamen his verbis reditum Chriſti *proxime iam inſtare* docuit, ſed c. 5. v. 1. ſſ. in eo acquievit, ut ſimpliciter adfirmaret, Dominum aliquando ſubito et inproviſo eſſe venturum, nullo temporis termino addito. Videmus Apoſtolum ubique ea potiſſimum docendo illuſtrantem, quae deſideriis Chriſtianorum ſibi cognitis illico ſatisfacerent. Ita, quum plures Chriſtiani Theſſalonicenſes, quae Paulus in ep. I. de παρουσια Chriſti certo exſpectanda profeſſus fuerat, (haud obſcure innuens, hunc reditum ſibi haud ita longe remotum videri), perperam interpretati eſſent, quum de die in diem Chriſtum *ſtatim* apparriturum exiſtimarent, huiusque exſpectationis abuſum facerent, et verae animi tranquillitati et moribus pernitioſum, *huic errori* oppoſuit Paulus, quae epiſtola poſterior c. II, 1 — 12. continet. Perpendamus inſuper, Apoſtolum, quo tempore has litteras exararet, nondum fuiſſe aetate provectiorem, ideoque, etſi interdum animum ſpe grata deliniret, forſitan ipſum, veniente Chriſto, adhuc in terra fore ſuperſtitem, de eadem tamen παρουσια absque ulla ſententiarum repugnantia dicere potuiſſe, errare eos, qui diem Domini *proxime iam inſtare* adfirmaverint. b) Offendit porro V. Schmidt in doctrina de Anti-Chriſto prodituro (ep. II. c. 2. v. 3. ſſ.), ma-

10) Cfr. de his locis obſervata in commentario meo in eos Ieſu Chr. ſermones, qui de reditu eius ad iudicium futuro, et iudicandi provincia ipſi demandata agunt, Ienae, 1820. 8.

luitque hanc deſcriptionem ingenio Montaniſtae cuiusdam, quam Apoſtoli vindicari. Verum, quod Montaniſtas attinet, eorumque amicos, neque huic potiſſimum loco Paulino notionem Anti-Chriſti ſuperſtruxerunt, neque omnino haec doctrina Montaniſtarum fuit *propria*. Cfr. Chriſt. Heydenreich *über* 2. *Theſſ.* 2, 1 — 12. *im neuen kritiſchen Journal der theologiſchen Litter. von* Winer *und* Engelhardt, 8. *B.* 2. *St.* 1828. p. 135. ſſ. Quae loco Paulino de homine quodam ſceleſto et faſtuoſo dicuntur, Chriſti adverſario, ita palam prodituro, ut supra ipsum Deum verum ſeſe efferat, hominesque et potenter factis prodigiisque fallacibus, et quovis alio fraudis genere a religione et virtute vera avertere ſtudeat, ipſius vero Chriſti παρουσια prorſus conficiendo perdendoque, iis apparent ſimilia, quae Ioannes aliquoties (I. ep. 2, 18. 22. 4, 3. II. ep. v. 7.) de ἀντιχρίστω habet, quae apocalypſis c. 12. c. 13. c. 17, v. 14. ſſ. al. de adverſariis nuntiat contra Meſſiam pugnaturis, quae Iudaei ſeriores de certaminibus Meſſiae futuris perhibent, (vd. Bertholdt chriſtologia Iudaeorum Ieſu Apoſtolorumque aetate, p. 69. ſſ.). Conſtat, Apoſtolum et placitorum et formularum Chriſtologiae Iudaicae uſum lubenter feciſſe, ſuae evangelii praedicationi accommodatum. Audimus eundem univerſe tempora praeſagientem, quae propius inſtent, calamitoſa I. *Corr.* 7, 26. II. *Timoth.* 3, 1. *hoſtesque Meſſiae* commemorantem, poteſtati eius aliquando ſubiiciendos I. *Corr.* 15, 25. ſſ. Proinde, quanquam eiusmodi deſcriptio certi cuiusdam adverſarii Meſſiae, et verae religionis, qualem locus II. *Theſſ.* 2, 3. ſſ. exhibet, in ceteris Pauli epiſtolis deſideratur, nihil tamen ineſſe videmus, quod ab exſpectationibus placitisque cum ceterorum Ieſu legatorum, tum Pauli, alienum fuiſſe recte dicatur. Vd. *Usteri Entwickelung des Pauliniſchen Lehrbegriffs, Zürich*, ed. II. 1829. 8. p. 197. ſſ. Nec mirum videri poteſt, quod Apoſtolus *ſemel* in hac epiſtola, Theſſalonicenſium opinionem de reditu Chriſti proxime iam inſtante emendaturus, Αντιχριστον illum delineaverit, quum alii coetus Chriſtiani, quibuscum Paulo litterarum fuit commercium, non huic potiſſimum errori, ὡς ὅτι ἐνέστηκεν ἡ ἡμέρα τοῦ Χριστοῦ (II. *Theſſ.* 2, 2.) indulgerent. *Theſſalonicenſes* prae ceteris edocendos putabat, non quosvis vulgares Dei virtutisque hoſtes, quales tum temporis iam adeſſent, ſed *eiusmodi adverſarium Chriſti, qualis hucusque nondum prodiiſſet*, documento adventus Chriſti proxime inſtantis inſerviturum eſſe. c) Locus ep. II. *Theſſ.* c. 3. v. 17.: *ſalutationem ego Paulus mea manu ſubſcribo, quod ſignum eſt in quavis epiſtola mea* (non ſuppoſititia), *ſic ſcribere ſoleo*, aliam peperit de authentia huius epiſtolae dubitandi rationem, hac

uſam argumentatione: „alia Pauli epiſtola nulla lectoribus eiusmodi ſignum „indicavit, cuius ope originem eius cognoſcerent apoſtolicam; ſed ille Pſeudo-„Paulus hoc artificium uſurpavit, quo facilius lectoribus perſuaderet, priorem „epiſtolam ad Theſſall. datam, hoc ſigno deſtitutam, non eſſe Paulinam." Concedimus Paulum hoc uno loco ſalutationem *ſua* manu ſcriptam (reliqua tota epiſtola per ſcribam, cui Paulus more ſuo verba ſingula dictaſſet, exarata) diſerte tanquam documentum epiſtolae ab ipſo vere profectae lectoribus propoſuiſſe. Attamen haud obſcure etiam lectores epiſtolae I. *Corinthh.* 16, 21. et ep. ad *Coloſſ.* 4, 18. ad eandem rem his paucis: ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου, attentos reddidit. Quo tempore *prima vice* ad Theſſalonicenſes litteras dedit, nondum habebat, quod de eiusmodi ſigno cogitaret, quum nondum eveniſſet (quod paulo poſt accidiſſe, ex II. *Theſſ.* 2, 2. intelligimus), [11]) ut epiſtola, quae nomen Pauli mentita fuiſſet, in coetu Chriſtiano circumferretur. Nec probat locus laudatus (3, 17.) Apoſtolum veluti officium ſibi iniunxiſſe, in poſterum *cuivis epiſtolae*, ſive Theſſalonicenſibus, ſive aliis coetibus, ſingulisve hominibus ſcriberetur, eiusmodi formulam: ὁ ἀσπασμὸς τῇ ἐμῇ χειρὶ Παύλου adiiciendi. Non dicit l. l. pro epiſtola ipſi ſuppoſita eſſe habendam, quaecunque hoc ſigno caruerit, ſed, uſum huius ſigni, quoties uſurpetur, authentiae ſcripti confirmandae inſerviturum eſſe. Saepiusque accidit, ut eiusmodi verbis ſubiiciendis omnino non opus eſſe putaret. Etenim (ut taceamus, aliquoties epiſtolam *totam* ab ipſo Paulo exaratam eſſe, ad *Galatas* 6, 11.) plerique ſcriptorum Paulinorum lectores ex ipſo ſcribendi docendique genere, ſingulisque effatis auctorem agnoſcere poterant. Accedebat, quod teſtimonia eorum, qui hanc illamve epiſtolam coetui Chriſtiano, cui deſtinata fuerat, adferebant, haud raro ſufficerent ad originem eius apoſtolicam certo declarandam. Nolim denique ex eo, quod *formula* illa: ſalutationem ego Paulus mea manu ſubſcripſi, praeter epiſt. II. Theſſall. tantummodo in I. Corinthh. et ep. ad Coloſſ. data occurrit, certo colligere, Apoſtolum in ceteris omnibus epiſtolis per ſcribam conſignatis nullam partem earum, quae ſub finem leguntur, ſalutationum manu ſua exaraſſe, etſi hoc non ubique formula ſollemni indica-

11) Niſi malueris, quae II. *Theſſ.* 2, 2. 3, 17. leguntur, eo referre, quod Apoſtolus *metuerit*, fore, ut eiusmodi fraudes committerentur, etſi hucusque, tale quid factum eſſe, nondum comperiſſet. Cfr. Reiche authentiae poſterioris ad Theſſ. epiſtolae vindiciae, Gottingae, 1829. 4. p. 9. ſſ.

verit. [12]) d) Ceterum neque in ſimilitudine offendimus locorum I. *Theſſall.* 1, 2. ſſ. II. *Theſſ.* 1, 3. ſſ., quae ſimilitudo in eo tantum verſatur, ut Paulus utroque loco Deo gratias agat pro illa et perſuaſionis et amoris Chriſtiani conſtantia, quam Theſſalonicenſes hucusque praeſtiterint (quod quam lubenter Apoſtolus fecerit, exempla docent epiſtolae ad Romanos, I. ad Corinthios, ad Philippenſes, ad Coloſſenſes C. I.); neque propterea ſuſpectam habere poſſumus epiſtolam poſteriorem, quod effata deſiderentur, quae ad vitam, res geſtas, labores Pauli, eiusque cum hac eccleſia neceſſitudinem reſpiciant. Talia enim profecto obveniunt ep. II. c. 2, v. 2. 5. 15. c. 3, v. 2. v. 6 — 11. Quis plura deſideret in epiſtola breviori, elapſis forſan paucis menſibus priorem ſubſequuta? Prorſus Paulina eſt et elocutionis univerſe ſpectatae et vocum ſingularum formularumque indoles (cuius rei exemplum prae ceteris obſervandum laudaſſe ſufficiat phraſin C. II. v. 2. obviam ὡς ὅτι, praeter hunc locum bis tantum in N. F. apud eundem Paulum uſurpatam, II. *Corinthh.* 5, 19. 11, 21.). Sententiae omnes atque praecepta prorſus conveniunt ei religionis morumque inſtitutioni, quam ſcripta Paulina exprimunt. Quae Ep. II. c. 2. v. 1. habet (καὶ ἡμῶν ἐπισυναγωγῆς ἐπ᾽ αὐτὸν) manifeſto reſpiciunt ad Ep. I, c. 4. v. 17. Itemque verba Ep. II. c. 2, v. 13. ita apparent verſui 12. *oppoſita*, ut facile pateat, totam illam, quae nonnullis ſuſpecta fuerit, ſectionem Ep. II, c. 2. v. 1 — 12. quemadmodum Capiti I. probe cohaereat, ita etiam cum reliqua parte Capitis II. nexu firmiſſimo eſſe coniunctam. Cfr. de authentia et integritate epiſtolae: Bertholdt *Einleitung in die Schriften des A. und N. T. Vol. VI. p.* 3482 ſſ. Heydenreich comment. ſupra laud. Usteri *Entwickelung des Pauliniſchen Lehrbegriffs* loco ſupra laud. Guericke *Beyträge zur hiſtoriſch-krit. Einleitung in das N. T. Halle*, 1828. 8. p. 92. ſſ. Ewald in diario: *Berliner Jahrbücher etc.* a. 1827. N. 167. 199. Cenſor iſagoges De Wettii in N. T. *Hallische allgem. Litteraturz. Auguſt* 1828, N. 188. Reiche comment. ſupra nota 11. laud. Pelt prolegg. commentarii in has epp. p. XXVI. ſſ. Hemsen in l. §. 1. laud. *der Apoſtel Paulus etc.* p. 177 ſſ.

§. 7.

Inter doctores eccleſiae *graecae* antiquiores has epiſtolas una cum aliis

12) De ipſa quidem *priori* ad Theſſall. epiſtola non auſim certius definire, utrum Apoſtolus eam vel integram vel maximam partem per ſcribam exaraverit (vd. Reiche in comment. nota 11. laud. p. 13.), an manu ſua conſignaverit.

illuſtraverunt: CHRYSOSTOMUS (Saec. IV.) in Opp. omnibus editis opera et ſtudio Bernardi de *Montfaucon*, T. XI. Pariſ. 1734. fol. THEODORETUS (Saec. V.) in Opp. ex recenſione *Sirmondi* denuo ed. A. *Noeſſelt* T. III. Halis Sax. 1771. 8. (Hos principes dixerim inter graecos epiſtolarum interpretes.) EUTHALII (Saec. V.) Actuum App. et quatuordecim Pauli aliarumque ſeptem catholicarum epp. editio inſerta libro: collectanea monumentorum vett. eccleſiae gr. et lat. T. I. ed. *Zacagnius*, Romae, 1698. 4. (uſum magis criticum praeſtat, quam exegeticum.) IOANNES DAMASCENUS (Saec. VIII.), cuius ſcholia exſtant in eius Opp. ed. le *Quien* T. II. Pariſ. 1712. fol. OECUMENIUS (Saec. X.) in l. ὑπομνήματα εἰς τὴν νεὰν διαθήκην, Pars II. Lutet. Pariſſ. apud Morellum, 1631. fol. THEOPHYLACTUS (Saec. XII.) in Opp. omnibus T. II. Venet. 1755. fol. Qui quidem tres poſteriores praeſertim colligendis antiquiorum obſervationibus operam dederunt, quanquam etiam de ſuis quaedam addiderunt. Inter *latinos:* AMBROSIASTER (HILARIUS Saec. IV.) cuius commentarius in epp. Pauli, ceteris, qui inter latinos exſtiterunt, interpretibus praeferendus leg. in *Ambroſii* Opp. T. V. *Baſil.* 1567. fol. (ed. *Bened.* 1686. 1690. II. Voll. fol.) PELAGIUS (Saec. V.) cuius ſcholia exſtant in Opp. *Hieronymi* (ed. Martianaei T. V. Vallarſii T. XI.) et AUGUSTINI (ed. Bened. T. XI.), BEDA VENERABILIS in Opp. ed. Baſil. 1563. Vol. VI. (quanquam etiamnum dubitatur, an ipſe fuerit auctor earum, quae h. l. obveniunt, expoſitionum), ATTO Vercellenſis (Saec. X.) in Opp. ed. a *Burontio del Signore*, Vercellis, 1768. 2. Voll. fol. Omiſſis aliis, ex aevo medio NICOLAUM LYRANUM (Saec. XIV.) nuncupamus (cfr. eius poſtillae Norimb. 1482. et ſaepius editae) et *Laurentium Vallam* (cuius obſervationes in Criticis ſacris Londinenſibus leguntur, Lond. 1660. fol.). Uterque enim ceteris illorum temporum interpretibus multum praeſtitit. Ex commentariis *ſaeculo emendationis ſacrorum* editis praeſertim commemorandi: Epiſtolae Pauli Ap. ex commentario praeclariſſimi viri Iacobi FABRI STAPULENSIS, Pariſ. 1512. fol. ZWINGLII opera exegetica, Tigur. 1581. fol. CALVINI commentarii in epp. Pauli in Opp. Vol. VII. Amſtelod. 1567. fol. MUSCULI comment. in epp. P. ad Philipp. Coloſſ. Theſſall. et I. Timoth. 1565. PISCATOR analyſis logica epiſtolarum Pauli, ed. II. Sigen. Naſſov. 1596. 8. TARNOV comment. in epp. ad Ephh. Philipp., Coloſſ., Theſſall. Lipſ. 1636. Ex *ſerioribus:* Conr. VORST comment. in omnes Pauli epp. Amſtelod. et Haderv. 1631. BALDUINI comm. in omnes Pauli epp. Francof. 1710. ed. VII. QUISTORP comm. in epp. Pauli, Roſtoch. 1652. POLI *ſynopſis* criticorum aliorum-

que ſacrae ſcripturae interpretum, Vol. V. Francof. ad Moenum, 1694. *Criticorum ſacrorum* (Amſtelod. 1698. IX. Voll. itemque Francof. ad Moenum, 1697. VII. Voll. cum duobus Volumm. ſupplementorum, 1700. 1701.) *tomus ſeptimus.* CALIXTI expoſitio litteralis in decem priores Pauli epp. cura L. *Reinhardi*, Ienae, 1731. 4. Chriſtoph. WOLF curae philol. et crit. in decem poſteriores Pauli epp. Baſil. 1741. BENSON *paraphraſt. Erklärung und Anmerkungen über einige Bücher des N. T. 1. Band aus dem Engliſchen überſ. von Bamberger, Leipzig,* 1761. *BAUMGARTEN Auslegung der Briefe Pauli an die Galater, Ephh., Phil., Col., Philemon und Theſſ. mit Beyträgen von Semmler, Halle,* 1767. *ZACHARIAE paraphr. Erklärung der Briefe Pauli an die Gal., Ephh., Phil., Col. und Theſſ. Göttingen,* 1788. *E. BENGEL erklärende Umſchreibung der vierzehn Briefe des Paulus, Tübingen,* 1787. 8. GE. ROSENMÜLLER ſcholia in N. T. T. IV. Norimb. 1793. 8. *Die neuteſtamentlichen Briefe überſ. mit Anmerkungen von Bolten, 2. Theil, Altona,* 1801. 8. Novum Teſtam. graece perpetua adnot. illuſtr. a KOPPE, Vol. VI. ed. III. cur. CHR. TYCHSEN, Gottingae, 1823. *FRIEDER. FLATT Vorleſungen über die Briefe Pauli an die Phil., Col., Theſſall. und Philemon, herausg. von Kling, Tübingen,* 1829. Praeterea *in has epiſtolas ſeparatim* commentatus eſt TURRETIN (comment. in epp. Pauli ad Theſſ. Baſil. 1739. 8.), itemque, ep. ad Philipp. addita, *W. KRAUSE: die Briefe an die Phill. und Theſſ. überſ. mit Anmerk. Frankfurt am Mayn,* 1790. Recentiſſime vero LUDOV. PELT: epiſtolas P. ad Theſſ. perpetuo illuſtravit commentario, Gryphiswaldiae, 1830. (ubi in prolegg. p. XXXV. ſſ. index uberrimus omnium harum epp. interpretum exhibetur.) Operam interpreti praecipue utilem praeſtant inter recentiores ſcripta Wolfii, Benſoni, Baumgartenii, Turretini, Zachariae, Koppii, Krauſii, Flattii, Peltii, modo laudata. Ceterum effata permulta epiſtolae I. interpretatus eſt BURGERHOUDT in ſpecimine §. 1. laud.

BS 3725 .S38	gaylord Schott Isagoge histo
MAY 4 '37.	Bindery

co-critica

BS Schott, H. G.
3725 Isagoge historic[...]
.S38 critica.

Gaylord

MAY 4 '37 Bindery

END O

TITL

OF

.E